

Bedrijven hebben grote invloed - daar horen plichten bij

BEELD ISTOCK

Vroeger kregen private ondernemingen privileges, omdat ze behalve in het belang van hun aandeelhouders ook in het algemeen belang handelden, schrijven *Rutger Claassen* en *Jan-Koen Sluijs*. Tegenover macht staat verantwoordelijkheid.

Big Tech is machtig, maar er is wat aan te doen, was onlangs in *NRC* te lezen (16/7), als onderdeel van een serie over de keerzijden van het kapitalisme. Terecht besteedt de krant er aandacht aan. Een roep om strengere regulering van de grote tech-bedrijven ligt voor de hand. Toch is er meer aan de hand. Niet alleen in de tech-sector, maar ook in andere sectoren is de aard van bedrijven wezenlijk veranderd. In onze visie zijn bedrijven, private ondernemingen, hoe vreemd dit wellicht ook klinkt, zelf publieke actoren geworden. En dit betekent dat zij een zorgplicht hebben voor het publiek belang. Net als bij overheden

Door hoge medicijnprijzen kunnen farmaceutische bedrijven de toegang tot gezondheidszorg beperken

moeten we die plicht bij bedrijven met de maatstaf van de mensenrechten beoordelen. Het publiek of algemeen belang wordt in onze samenleving gedefinieerd en beschermd door de overheid. Het gaat om belangen die voor ons allemaal in gelijke mate bescherming verdienen, zoals veiligheid, milieu, onderwijs, vrijheid van meningsuiting en toegang tot gezondheidszorg. De reikwijdte en mate van bescherming van dergelijke belangen is vastgelegd in grondrechten en internationale verdragen en is uitgewerkt in wetten. Door de toenemende invloed die private ondernemingen hebben op publieke belangen, wordt de bescherming ervan door de overheid steeds problematischer. In de zorgsector kunnen farmaceutische bedrijven bijvoorbeeld de toegang tot ge-

zondheidszorg beperken door het vragen van te hoge medicijnprijzen. Anders dan in arme landen is het probleem in onze samenleving daarbij niet dat die dure medicijnen helemaal niet toegankelijk zijn voor burgers, maar vooral dat zij de beschikbaarheid van andere zorg beperken. De collectieve middelen die wij aan gezondheidszorg kunnen besteden zijn immers beperkt en bij een toenemende vraag naar zorg leidt dat tot verdringing van het zorgaanbod. Een ander voorbeeld is het milieu. Het handelen van olie- en gasmaatschappijen heeft vanzelfsprekend direct effect op het milieu, maar ook overproductie van andere ondernemingen leidt tot schade aan het milieu. En ten slotte zijn investeringen en be-

leggingen door financiële instellingen in sommige sectoren ook niet in het belang dat de overheid nastreeft of beschermt. Te denken valt aan investeringen in de tabaksindustrie en wapenindustrie. Wat een publiek belang is, staat overigens niet voor altijd vast. Juist ook door invloed van ondernemingen kunnen publieke belangen opnieuw gedefinieerd worden. Zo hebben nieuwe technologieën brievenpost en vaste telefonie als universele dienst goeddeels overbodig gemaakt. Het is een open vraag of alleen de overheid vandaag de dag verantwoordelijk moet zijn voor het beschermen van het algemeen belang. Wij menen van niet: ook ondernemingen hebben een zorgplicht om publieke belangen te beschermen. Omdat hun handelen gevolgen heeft voor die belangen. Die zorgplicht stoelt voor bedrijven en overheden op dezelfde grond: op mensenrechten - omdat je publieke belangen als zorg en milieu in termen van mensenrechten kunt formuleren; zo zijn die belangen ook in verdragen en wetten vastgelegd. Het is niet onomstreden of vanzelfsprekend om mensenrechten als juridische basis te nemen voor dit standpunt. Mensenrechten, zo is de klassieke opvatting, binden immers alleen staten ten opzichte van hun burgers, en kunnen dus niet tussen private (niet-staatelijke) actoren rechtstreeks worden ingeroepen.

T och zijn er argumenten aan te dragen om rechtsnormen die zich richten op staten in te roepen tegenover bedrijven of niet-staatelijke actoren. Inspiratie biedt onder meer de rechtspraak van de Europese Unie. Het Hof van Justitie in Luxemburg heeft al diverse malen vrij verkeersbepalingen (onder andere vrij verkeer van werknemers en diensten) toegepast in geschillen tussen private partijen, terwijl die vrij verkeersbepalingen zich uitdrukkelijk richten tot de lidstaten van de Unie. Een aansprekend voorbeeld hiervan was

de zaak van profvoetballer Bosman in 1995. Hij stelde met succes dat de transferregels van de (nationale en internationale) voetbalbond het vrij verkeer van werknemers belemmerde.

Daarnaast is het nog niet zo lang geleden dat bedrijven die als rechtspersoon aan het economische verkeer deelnamen, bijvoorbeeld als een naamloze vennootschap, hiervoor de goedkeuring van de staat nodig hadden. Rechtspersonen krijgen immers allerlei privileges die gewone burgers niet hebben als zij op de markt handel drijven. Ze genieten bijvoorbeeld beperkte aansprakelijkheid, en daarmee kunnen aandeelhouders hun risico afwentelen op de onderneming. Die privileges werden oorspronkelijk alleen gegund aan bedrijven die in een welbepaald publiek belang handelden - denk bijvoorbeeld aan de VOC in de 17e eeuw.

Geïnspireerd door dit historisch perspectief wordt het tijd opnieuw te erkennen dat bedrijven een bevoorrechte juridische positie hebben, die het mogelijk maakt grote macht te accumuleren. Tegenover die door de overheid 'geschonken' macht moet meer verantwoordelijkheid en verantwoording staan. En dus is het accepteren van een zorgplicht van ondernemingen om publieke belangen te beschermen, net zoals op de staat die zorgplicht rust, een minder omstreden gedachte dan op het eerste gezicht lijkt.

Een cynicus zal de waarde van deze zorgplicht wellicht relativeren. Want hoe leidt dat dan bijvoorbeeld tot een lagere prijsstelling van de door farmabedrijven aangeboden medicijnen? Een optimist zal antwoorden dat wanneer die zorgplicht in rechte vast komt te staan, bedrijven andere aandeelhouders zullen aantrekken. Aandeelhouders die genoeg nemen met een lager winstdeel of die minder speculatief investeren. En dat is winst voor de publieke zaak.

Rutger Claassen is hoogleraar politieke filosofie en economische ethiek (UU). **Jan-Koen Sluijs** is advocaat, en is betrokken bij Stichting Farma ter Verantwoording.